

IQTISODIY SIYOSATNING RIVOJLANISHIDA FISKAL VA PUL-KREDIT SIYOSATI**Abdullaev Ahrorjon****Qo'qon universiteti iqtisodiyot yo'nalishi 3-bosqich talabasi,****Xurshid Gafurov****Qo'qon universiteti katta o'qituvchisi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiy siyosatni muvofiqlashtirishda asosiy e'tibor davlat farovonligini oshirish va uzoq muddatli makroiqtisodiy barqarorlikni saqlashga qaratilishi kerakligi, fiskal va pul-kredit siyosatini samarali yo'lga qo'yish rivojlanish uchun muhim qadam ekanligi yoritib berilgan. Ushbu maqola soliq-byudjet va pul-kredit siyosatini shakllantirishning nazariy va uslubiy asoslarini takomillashtirish hamda barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash maqsadida ularni muvofiqlashtirishni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilashga qaratilgan. Biz fiskal-pul aralashmasini o'rganish uchun institutsional yondashuvni ishlab chiqdik. Fiskal choratadbirlarni amalga oshirish uchun qulay pul sharoitlarini yaratish va pul-kredit tartibga solish uchun muvozanatli byudjetni shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari davlat xarajatlarining turlari va inflatsiyaning ham iqtisodiy siyosatga bog'liqligini ham qisman yoritib berdik.

Kalit so'zlar: iqtisodiy siyosat, fiskal siyosat, pul-kredit siyosati, byudjet, soliqlar, iqtisodiy rivojlanish

Kirish: Moliyaviy va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirish makroiqtisodiy barqarorlik va barqaror iqtisodiy o'sishning asosiy sharti hisoblanadi. Bundan tashqari, uzoq muddatli istiqbolda fiskal yoki pul-kredit tartibga solishni monistik qo'llash orqali etakchi ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish maqsadlariga amalda erishib bo'lmaydi. Nisbatan uzoq vaqt davomida rivojlangan mamlakatlarda fiskal ustunlik yoki monetarizm rivojlanish siyosatining asosini tashkil etdi. Amaliy tajriba fiskal va pul-kredit siyosatining yaqin o'zaro ta'sirida, ayniqsa, tanazzul davrida ushbu ilmiy tushunchalarning yaqinlashishi asosli ekanligini tasdiqladi. Ushbu siyosatlarning etarli darajada uyg'un emasligi jiddiy halokatli iqtisodiy oqibatlarga olib keladi. Yaxshi muvofiqlashtirilgan fiskal va pul-kredit tartibga solish chora-tadbirlari institutlarning past sifati bilan birgalikda davlat moliya siyosati samaradorligini pasaytiradi. Tegishli sabab-oqibat munosabatlarini tahlil qilib, ularni uyg'un va murakkab qo'llash juda muhimdir. Fiskal va pul-kredit institutlari o'zlarining funktsional vakolatlarini amalga oshirishda bir-biridan keskin farq qiladi.

Fiskal va monetar institutsional vositalar o'ziga xos xususiyatga ega va xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyati va yalpi talabga ta'sir qiladi. Moliyaviy siyosat chora-tadbirlarini tayyorlashda institutsional mustaqillik turli iqtisodiy nazariyalarga asoslangan holda uning asosligini oshiradi. Hokimiyat o'rtasida vakolatlarining qayta taqsimlanishi moliyaviy vositalar va vositalarning iqtisodiyotga ta'siriga nisbatan sezilarli darajada farq qiluvchi institutsional yondashuvlarni taqdim etish va makroiqtisodiy barqarorlik uchun asosiy xavf va tahdidlarni aniqlash imkonini beradi. Moliyaviy maqsadlar narxlar barqarorligiga jiddiy putur etkazmasligi kerak, shu bilan birga mukammal pul-kredit regulyatorining nazorati tanazzulga olib kelmasligi kerak. Iqtisodiy siyosatning noaniqligini va asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning o'zgaruvchanligini kamaytirish uchun o'rta muddatli istiqbolda ham fiskal,

ham pul-kredit organlarini muvofiqlashtirish kerak. Tegishli iqtisodiy qarorlarining davomiyligi, tabiati va kechikish effektlariga katta e'tibor qaratish lozim. Maxsus institutsional va operatsion tuzilmalar fiskal va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirishga yordam berishi mumkin.

Asosiy qism: Hukumat fiskal va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirish samaradorligini baholashni doimiy ravishda takomillashtirdi. Inflyatsiya siyosatning o'zaro ta'sirining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi; narx barqarorligi tartibga solish samaradorligini o'lchash mezoni hisoblanadi. Inflyatsiya dinamikasining qisman fiskal xususiyatiga kelsak, narxlar barqarorligi uchun to'liq javobgarlikni markaziy bankning harakatlari bilan bog'lab bo'lmaydi. Davlat organlarining iqtisodiy o'sishni jadallashtirish va fiskal vositalar orqali yalpi talabni rag'batlantirish niyatlari davlat pul-kredit siyosatida o'z ifodasini topadi. Rivojlanayotgan bozor iqtisodiyoti mamlakatlarida byudjet siyosati inflyatsiyaga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Byudjet xarajatlarini tartibga solish inflyatsiyani kuchaytiradi; bu fakt ortib borayotgan yalpi talab bilan mos keladi. Boshqa tomondan, soliq siyosatining iste'mol narxlari indeksiga ta'siri unchalik aniq emas: iste'molga soliq yukining oshishi inflyatsiyani tezlashtiradi; daromad solig'i oshsa, narxlar oshishi mumkin. Demak, ham fiskal, ham pul-kredit choralari milliy iqtisodiy modelni hisobga olgan holda inflyatsiyaning o'zgaruvchanligini optimal qiymatlarga kamaytirishi kerak.

Tovar iqtisodiyoti rivojlangan va texnologik jihatdan diversifikatsiyalangan mamlakatlarga qaraganda bir oz yuqori inflyatsiyaga ega. 2003 yildan 2018 yilgacha Braziliyada o'rtacha iste'mol indeksi mos ravishda 6,32%, Qozog'istonda - 8,23%, Hindistonda -6,78%, Rossiya Federatsiyasida -9,16% va Evropa Ittifoqida - 1,84% edi. Davlat moliya siyosati tarkibiy qismlarining o'zaro ta'siri ko'p jihatdan institutsional muhit sifatiga bog'liq. Tovar iqtisodiyoti an'anaviy ravishda etarli darajada institutsional rivojlanish va populizmga ega emas (davlat moliya siyosati qo'llaniladi). Urushdan keyingi davrda jahondagi eng yuqori inflyatsiya darajasi bilan tavsiflangan Venesuela tajribasi yuqoridagi fikrni tasdiqlaydi. Iqtisodiyotlari rivojlangan mamlakatlarda moliyaviy intizomni yaxshilash uchun pul-kredit qoidalarini takomillashtirish va tegishli siyosatni modernizatsiya qilish avtomatik ravishda ma'lum byudjet cheklovlari bilan bog'lanadi. Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun moliyaviy tartibga solish chora-tadbirlarining ta'sir etuvchi omillari ham, ularning jamoatchilikka taqdim etilishi ham muhim ahamiyatga ega. Pul-kredit va fiskal siyosatning chora-tadbirlari bir vaqtning o'zida xalq farovonligini oshirish va uzoq muddatli makroiqtisodiy barqarorlikni saqlashga qaratilgan. Muhim ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarning o'zgaruvchanligi, ularning ekzogen zarbalarga hal qiluvchi zaifligi va rivojlanishning yuqori darajadagi noaniqligi ishlab chiqarish o'sishini yomonlashtiradi. Moliyaviy va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirish tegishli maqsadlarning dialektik birligiga yo'naltirilishi kerak. Iqtisodiy barqarorlikka kelsak, past va barqaror inflyatsiya ko'rinishidagi narxlar barqarorligiga amalda faqat davlat moliyaviy chora-tadbirlarining muvofiqlashtirilgan o'zaro ta'siri orqali erishish mumkin. Soliq bazasini kengaytirish va davlat xarajatlarini optimallashtirish bilan bog'liq sohadagi tarkibiy o'zgarishlar natijasida iste'mol indeksi darajasining bosqichma-bosqich qisqarishi va o'zgaruvchanlik iqtisodiy siyosat to'g'ri tashkil etilayotganidan dalolat beradi.

Iqtisodiy o'sish umumiy resurslar samaradorligini oshirishga qaratilgan fiskal tizimning institutsional arxitektonikasini moslashtirish imkonini beradi. Iste'molchi maqsadlarini e'lon qilish va investitsiya talabini rag'batlantirishni hisobga olgan holda xarajatlar tarkibini optimallashtirishda byudjet mablag'larining samaradorligi va ulardan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga ega. Rivojlanayotgan bozor iqtisodiyoti mamlakatlarida davlat xarajatlarning keskin o'sishi ularning ishlab chiqarish tarkibiy qismining o'sishiga ta'sir qilmaydi, chunki byudjet siyosatining iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish qobiliyati past. Uzoq muddatli byudjetni rejalashtirishga kelsak, asosiy byudjet ko'rsatkichlarining nisbatan o'rtacha o'sish sur'ati fiskal mexanizmning narxlar oshishiga ta'sirini kamaytiradi.

Iqtisodiy siyosatni amalga oshirishda Davlat xarajatlari muim ahamiyatga ega. Davlat xarajatlari qisqa muddatli va uzoq muddatli (o'rta muddatli) tarkibiy qismlarga bo'linadi. Uzoq muddatli komponentga katta iqtisodiy, ijtimoiy, ilmiy, mudofaa dasturlari va boshqalar bilan bog'liq byudjet xarajatlari kiradi. Ularni qisqa muddatda to'liq amalga oshirish mumkin emas. Uzoq muddatli davlat xarajatlari odatda prognoz qilinadigan va rejalashtirish davrida nisbatan barqarordir. Davlat xarajatlarning qisqa muddatli tarkibiy qismi, birinchi navbatda, yalpi talabni rag'batlantirishga qaratilgan iqtisodiy o'sish dinamikasining davriy o'zgarishlariga markaziy ijro etuvchi hokimiyat organlarining maqsadli munosabatini aks ettiradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Davlat moliyaviy strategiyasi ijtimoiy rivojlanishning tegishli bosqichida makroiqtisodiy tendentsiyalar va maqsadlardan kelib chiqqan holda tartibga solish chora-tadbirlarini tayyorlash va amalga oshirishning o'zgaruvchan iqtisodiy siyosatini nazarda tutadi. Makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash va uning endogen rivojlanish omillarini kuchaytirish uchun fiskal va pul-kredit vositalarini oqilona muvofiqlashtirilgan holda qo'llash maqsadga muvofiqdir. Zamonaviy moliyaviy strategiyaning ustuvor yo'nalishlari barqaror iqtisodiy o'sish uchun qulay fiskal, pul va investitsiya sharoitlarini oqilona institutsional cheklovlar bilan birlashtiradi. Markaziy bank va fiskal organlarning faoliyatini institutsional yondashuv asosida muvofiqlashtirish, ularning o'zaro hamkorligining shaffofligi va samaradorligini oshirish muhim ahamiyatga ega. Vakolatlarning sadoqatlilikligi moliyaviy vositalarning uzoq muddatli istiqbolda iqtisodiy rivojlanishga ta'siriga bir nechta yondashuvlarni taqdim etishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Afonso,A., & Furceri,D. (2010). Government size, composition, volatility and economic growth. *European Journal of Political Economy*, 26(4), 517-532.
2. A Akhrorjon. (2022). Reasons, problems and consequences for the accession of the Uzbek ecanomy to the WTO. *International scientific conference "Topical issues of the economy in modern ...*
3. LahutinV. (2017). Economic policy of the state and effects of its realization. *Herald of Kyiv national university of trade and economics*. 4. 5-20.
4. M Mamadjonov, A Abdullayev, I Abdurahmonov, A Mamadaliyev. (2021). Challenges of management in the digital economy. *Scientific progress*, 2 (6), 1533-1537. .Toxirov.

Tadbirkorlik subyektlari samaradorligini baholashning uslubiy yondashuvlari. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. Ilmiy-elektron jurnali.1/2023. 40-43.

5. Kokand, F. M., Kokand, R. T., & Kokand, D. M. (2020). Trends in solving problems in the development of an innovative economy. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 12(6), 1205-1209.

6. Toxirov, R. S., & Raxmonov, N. R. O. G. L. (2021). DASTURIY TA'MINOT YORDAMIDA ZAMONAVIY BOSHQARUVNI TASHKIL ETISH ISTIQBOLLARI. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 1(1), 181-186.

7. Tokhirov, R., & Rahmonov, N. (2021). Technologies of using local networks efficiently. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(6), 250-254.

8. Tokhirov, R., & Abdurakhimjanov, A. (2021). The Issue of Modern Strategic Management in Enterprises or Firms. *The American Journal of Management and Economics Innovations*, 3(08), 9-14.